

❖ רשימת המפרשים וההוספות המופיעים במהדורה זו ❖

- ❖ **נוסח המקרא**, על פי מקראות גדולות דפוס ויניציאה רפ"ד-רפ"ה, ומוגה על פי המסורה (בדפוס ויניציאה ובכתבייד מדוייקים) ועל פי מנחת שי.
- ❖ **תרגום**, על פי דפוס ראשון (ויניציאה, רע"ח), ומוגה על פי ששה כתבייד מדוייקים.
- ❖ **פירוש רש"י**, על פי מקראות גדולות דפוס ויניציאה ש"ח, ועם תיקונים והוספת קטעים [בסוגריים] מכמה כתבייד מדוייקים, וקטעים נוספים [בסוגריים, באותיות מוקטנות] מדפוס לובלין ודפוס ורשא. מלים או קטעים המופיעים בדפוס ויניציאה ואינם נמצאים בכתבי היד סומנו בסוגריים מזוותים <. **תשלום רש"י** [שהוא פירוש הרשב"ם], מפרק מ פסוק ה ואילך, מתוך דפוס ויניציאה הנ"ל, עם תיקונים על פי כתבייד הנ"ל.
- ❖ **פירוש מהר"י קרא**, מהדורת ארנד, ירושלים תשמ"ט. [תודתנו נתונה להנהלת מוסד הרב קוק בירושלים על שהרשו לנו להשתמש בספר זה].
- ❖ **פירוש רשב"ם**, מהדורת יפת, ירושלים תש"ס. [תודתנו נתונה להוצאת מאגנס בירושלים על שהרשו לנו להשתמש בספר זה].
- ❖ **פירוש אבן עזרא**, על פי דפוס ראשון, מקראות גדולות דפוס ויניציאה (רפ"ה), ודפוס ויניציאה ש"ז, ומוגה על פי שלשה כתבייד.
- ❖ **פירוש רבנו יוסף קמחי**, מתוך ספר תקות אנוש לרב ישראל שווארץ, ברלין תרכ"ח, ומוגה על פי ארבעה כתבייד. בסוגריים הוספנו "נוסח ב" [שהוא כנראה מהדורה שניה של הפירוש] מתוך מהדורת עפשטיין (פריס, תרנ"ח) עם הוספות רבות מתוך כתבייד.
- ❖ **פירוש רבנו משה קמחי**, מתוך ספר תקות אנוש הנ"ל, ומוגה על פי כתבייד.
- ❖ **ליקוטי הרד"ק**, מתוך פירושו למקרא, ספר השרשים וספר המכלול. קטע שלא סומן מקורו לקוח מתוך ספר תקות אנוש הנ"ל.
- ❖ **פירוש הרי"ד**, על פי ששה כתבייד מדוייקים.
- ❖ **מעין גנים** לרבנו שמואל מסנות, מהדורת בובר, ברלין תרנ"ט, עם הוספות רבות מכתבייד.
- ❖ **פירוש הרמב"ן**, מהדורת הרב יהודה ליב פרידמן, הוצאת פלדהיים, ירושלים תשע"ח. [תודתנו נתונה למהדיר על שהרשה לנו להשתמש בספרו].
- ❖ **פירוש הרלב"ג**, על פי מקראות גדולות דפוס ויניציאה (נאפולי רמ"ז), ומוגה על פי שלשה כתבייד מדוייקים.
- ❖ **משפט צדק לרבנו עובדיה ספורנו**, על פי דפוס ראשון, ויניציאה שמ"ט-ש"ג, ומוגה על פי שלשה כתבייד.
- ❖ **פירושי מהר"ל מפראג**, מהדורת הרב מנחם מענדל ברייאר, הוצאת מישרים, ירושלים תשנ"ב, עם ציונים נוספים. [תודתנו נתונה ליורשי המחבר, כ"ק אדמו"ר מבויאן שליט"א ואחיו ר' יגאל נר"ו, על שהרשו לנו להשתמש בספר זה].
- ❖ **מנחת שי**, לרבי ידידיה שלמה רפאל נורצי, על פי דפוס ראשון, מנטובה תק"ב-תק"ד, ומוגה על פי כתב ידו של המחבר. תודתנו נתונה לספרייה הבריטית בלונדון על שהרשו לנו להשתמש בכתב היד. [בדיבורי המתחיל של הפירוש הדגשנו (באותיות גדולות) את המלה שהמחבר בעצמו מציין שעליה דבריו מוסבים].
- ❖ **ביאורי הגר"א**, על פי דבר אליהו דפוס ורשא תרי"ד, ודפוס וילנא תרל"ה, וליקוטי הגר"א לרבי שמואל קליינרמאן (ירושלים תשכ"ג).
- ❖ **חומת אנך להחיד"א**, על פי דפוס ראשון, פיסא תקס"ג.
- ❖ **מצודת דוד ומצודת ציון**, לרבי יחיאל הלל אלטשולר, על פי דפוס ראשון (השלם), ליוורנו תק"מ-תקמ"ב, עם הוספת קטעים [בסוגריים] על פי דפוס הורודנא תק"פ, ועם תיקוני שגיאות על פי דפוסים מאוחרים.
- ❖ **פירוש מלבי"ם**, על פי דפוס וילנא תרנ"א.

ועל כל אלה הוספנו שלשה מדורים חדשים:

- א. **ליקוטי ש"ס ומדרשי התנאים**, והוא המאמרים הנמצאים בש"ס בבלי וירושלמי (ומסכתות קטנות) ומדרשי התנאים הקשורים לפסוקי המקרא, בצורה תמציתית וקולעת, ועם מלות
- ב. **בעל הטורים**, והוא ליקוט קטעים מספר בעל הטורים על התורה לרבנו יעקב בן אשר הקשורים לפסוקי נביאים וכתובים.
- ג. **הסבר קצרות בסוגריים** להבנת דברי חכמינו ז"ל.

- ג. שפתי זקנים, והוא לקט ספרי המפרשים לרש"י על נביאים וכתובים, ערוכים לפי סדר דברי רש"י, על פי דרכו של ספר שפתי חכמים על התורה. ואלו הם:
 - שם אפרים לרבי אפרים זלמן מרגליות, מונקאטש תרע"ג.
 - נסיונות אברהם לרבי אברהם לוריא, וילנא תקפ"א.
 - עטרת צבי לרבי יעקב מירר, וילנא-הורודנא תקצ"ד.
 - שפת אמת לרבי יצחק אייזיק מזלאטשוב, לבוב תרכ"א.
- [השמטנו מספרים אלו את מה שהגיהו בדברי רש"י, באותם המקרים שהגירסא שלפנינו כבר מתוקנת].

בתחילת הספר הוספנו מאמרים אלו:

- ❖ כללי טעמי אמ"ת מתוך הקדמת מנחת שי לכתובים.
- ❖ שני מאמרים מתוך ספר תהלים לרבי וואלף היידנהיים, רעדלהיים תקפ"ה.
- ❖ מאמר על טעמי אמ"ת מתוך סדור עבודת ישראל לרבי יצחק (זליגמן) בער, רעדלהיים תרכ"ט.

בסוף הספר הוספנו פירושים אלו:

- ❖ פירוש הרמב"ן, מתוך שער הגמול (בספרו תורת האדם), על פי ספר "שער הגמול" מנוקד ומבואר על פי כתב-יד מאת הרב דוד אהרן סופר, ירושלים תש"ס. [תורתנו נתונה למהדיר על שהרשה לנו להשתמש בספרו].
- ❖ פירוש רבנו בחיי, מתוך ספרו כד הקמח דרוש "השגחה", על פי הדפוס הראשון (קושטא רע"ה) והשני (ויניציאה ש"ז), ומוגה על פי כתב-יד מרזייק.
- ❖ קיצור רלב"ג לאיוב [כנראה מאת הרלב"ג בעצמו], על פי כתב-יד.

[א] אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ-עוֹץ אִיּוֹב שְׁמוֹ וְהָיָה |
הָאִישׁ הַהוּא תָם וְיָשָׁר וִירָא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע:

תרגום

א גבר הנה בארעא רעוץ איוב שמיא והנה
גברא שהוא שלים ותריץ דחיל מן קדם יי ועדי מן ביש:

כ"ש"י

שפתי זקנים

א אמר מתחבר, ראה ראיתי כי דקדוקי רש"י ז"ל מזה השאפיטל
כולם הלך ילכו על סגנון אחד, על זאת אמרתי להעיר תחלה
ההצרות והשפיקות אשר יפול עליהם לדעתו, ואחר כך אבארם
ואפרשם אחד אחד, וכל דקדוקי חס על הזמנים אשר לא יבואו
על הסדר. "איש היה" היא עברה במשפט חספור במה ששקדם.
"והיה" תנאי ותפקנה לעתיד, כמו "והיה אם שמוע" (דברים כה, א),
"והיה כי יבא" (שמות יג, ח), לכאורה שלא במשפט. "ויהי" (לחל)

מהר"י קרא

(א) תָּם וְיֹשֶׁר. וְלֹא תֹאמַר בְּפִנֵּי הַבְּרִיּוֹת הִנֵּה תָם וְיֹשֶׁר אָבֵל בְּדַבָּרִים שֶׁבִּינוּ לְבִין קוֹנוֹ לֹא הָיָה צָדִיק, לָכֵן נֹאמַר יְרֵא אֱלֹהִים וְסָר מִדָּעַ:

ביאור הגר"א

(א) איש הִיָּה בְּאֶרֶץ עוֹץ וּגְרִי. כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אִישׁ הוּא גְדוֹל בְּדוֹרוֹ, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּדַבְּרֵי חִז"ל אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם (שבת יב:), אִישִׁי בְּהֵן גְּדוֹל (יומא יח:), וְהוּא מְלִשׁוֹן הַכְּתוּב (משלי ח, ד) "אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא", (תהלים ר, ג) "בְּנֵי אִישׁ", בִּי מֵלֶת אֲדָם אֵינוֹ מוֹרֶה עַל חֲשִׁיבוֹת. וְכֵן נֶאֱמַר אֶצֶל אַבְנֵר (שמואל-א כו, טו) "הֲלוֹא אִישׁ אֲתָה וְנִי כְּמוֹךָ בִּישְׂרָאֵל" רְצוֹנוֹ לֵאמֹר הֲלֹא אֲתָה חָשׁוּב וְגְדוֹל הַדּוֹר, בִּי לֹלֵא כֵן מֵהַשְׁמִיעוֹ שֶׁהוּא אִישׁ, וְכִי לְשִׁלּוֹל מִמֶּנּוּ שְׁאִינוֹ אֲשֶׁה:

בְּאֶרֶץ עוֹץ. יָדוּעַ כִּי הָעַמִּים בְּכַתְבֵי קֹדֶשׁ הָיוּ נִבְדְּלִים בְּאֶרְבָּעָה
עֲנִינִים: [א] בְּשׁוֹמוֹתֵיהֶם, כִּי כָל עַם נִקְרָא עַל שֵׁם אֲבוֹתָם
הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ כּוֹשׁ, מִצְרִים, פּוּט, בְּנֵעוּ,
וּבְדוֹמָה מִהָעַמִּים אֲשֶׁר עַד כִּיּוֹם הַזֶּה נִקְרָאִים כָּל יוֹרְעֵם מִצְרִים,
אֲדוּמִי, הַכֹּל עַל שֵׁם הָרִאשׁוֹן. [ב] בְּשֵׁם מְדִינוֹתֵיהֶם, כִּי שְׁמוֹת
הַמְדִּינוֹת נִקְרָאִים גַּם כֵּן בְּשֵׁם הַמִּסְדָּם כְּמוֹ אֶרֶץ מִצְרַיִם, הִנֵּה
נִקְרָאת הַמְדִּינָה עַל שֵׁם הַמִּסָּד אוֹתָהּ, וְכֵן אֶרֶץ כּוֹשׁ, אֶרֶץ
בְּנֵעוּ, וּבְדוֹמָה. [ג] בְּלִשׁוֹן, כִּי לְכָל אֶחָד הַסְּפִימוֹ לִשׁוֹן מִיּוּחָד,
וְנִקְרָא לִשׁוֹן מִצְרִי, לִשׁוֹן כּוֹשׁ. [ד] בְּכַתְבָּהּ, אֲשֶׁר לְכָל אֶחָד יֵשׁ
כְּתָב מִיּוּחָד. וְהֵן אֶרְבָּעָה עֲנִינֵים הָאֵלֶּה שֶׁאִמְרָנוּ תִּמְצָאֵם מְפֹרָשׁ
בְּמֵאֵמֶר (בְּרַשִׁית י' ל"א; עֵיץ בִּיאוֹר הַגִּרְיָא יִשְׁעִיה' א' ד'; בִּיאוֹרֵי אֲנֻדוֹת בְּכַא
קַמָּא פ"ב): "אֵלֶּה בְּנֵי שֵׁם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְלִשְׁנָתָם בְּאֶרְצֵתָם לְגוֹיָהֶם",

מצודת דוד

(א) עוץ. יתכן שהיא ארם נהרים, כי נחור היה אדון הארץ, כמו שנאמר "אל ארם נהרים אל עיר נחור" (בראשית כד, י). ועוץ היה בכור נחור כמו שנאמר "את עוץ בכורו" (שם כב, כא), ועל כן קראו שם הארץ על שם בנו הבכור, כי לו משפט הממשלה: **תם וישר. עם הבריות:**

מנחת שי

(א) איש. טעם המלה תביר:

הָתָם (במדבר יג, כ) "הִישׁ בָּה עֵץ". מִי דָמִי הֵכָא "עוֹץ", הָתָם "עֵץ" הָכִי קָאָמַר לְהוּ מִשָּׁה לְיִשְׂרָאֵל: לָשׁוּ לְאוֹתוֹ אָדָם, שְׁשׁוֹנֵתִי אַרְוֹכּוֹת בְּעֵץ וּמִגִּין עַל הָדוֹר בְּעֵץ. יִתִּיב הֵהוּא מִרְבָּנָן קָמִיָּה דְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי, וְיִתִּיב וְקָאָמַר: אִיּוֹב לֹא הָיָה וְלֹא נִבְרָא, אֲלֵא מִשָּׁל הָיָה. אָמַר לֵיהּ: עֲלִידָא אָמַר קָרָא [בַּסְתִּירָה לְדַבְרֵיהּ], "אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ עוֹץ אִיּוֹב שְׁמוֹ". אֲלֵא מַעֲתָה, "וְלָרֶשׁ אֵין כָּל כִּי אִם בְּבִשָּׁה אַחַת קִטְגָּה אֲשֶׁר קָנָה וַיִּסְתָּה וּגוֹר" (שמואל ב יב, ג), מִי הָוָה אֲלֵא מִשָּׁל בְּעַלְמָא, הֵכָא נִמִּי מִשָּׁל בְּעַלְמָא. אִם כֵּן, שְׁמוֹ וְשֵׁם עִירוֹ לָמָּה [לְהַזְכִּירָם]? [עַל פְּרֻקָּה שְׂאִיּוֹב אָכַן הָיָה] (בבא בתרא טו, ז): אִימָתִי הָיָה אִיּוֹב רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ בִּשְׁם בַּר קִפְרָא: בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִינוּ הָיָה, הֵדָא הָיָה דִּקְתִּיב "אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ עוֹץ אִיּוֹב שְׁמוֹ", וְכִתִּיב (בראשית כב, כא) "אֵת עוֹץ בְּכֻרֹ" (ירושלמי סוטה ד, ו): "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵתֵינוּ

ליקוטי ש"ס ומדרשי התנאים

(א) **איש היה בארץ עוז איוב שמו.** * רבא אמר: איוב בימי מרגלים היה. כתיב הכא "איש היה בארץ עוז איוב שמו", וכתיב התם (במדבר יג כ) "ה'ש בה עץ". מי דמי הכא "עוז", התם "עץ"!? בעץ ומגין על דודו בעץ. ותיב ההוא מרבנן קמיה דרבי שמואל אמר ליה: עליה אמר קרא [בסתינה לדרבין], "איש היה בארץ ע אשר קנה ויחיה וגו'" (שמואל יב ג), מי יהיה אלא משל בעלמא [על פרקו שאיוב אכן היה] (בבא בתרא טו:). * אימתי היה איוב הדא היא דכתיב "איש היה בארץ עוז איוב שמו", וכתיב (בראש

אבן עזרא

לא מצינו איוב אחר כתוב בספרי הקדש. והאומר שהוא "יובב בן נרח מבצרה" (עין בראשית לו, לג; עין דברי רבינו שם פסוק לב), שמא בחלום ראה זה, כי אין לו על מה ישען, לא על דברי הנביאים ולא על מה שהעתיקו מהם חכמינו ו"ל. ואל תתמה על מלת "איוב שמו" (להלן א, א), כי איננו רשע כלל, והנה כתוב (שמות טו, ג) "ה' איש מלחמה ה' שמו". והפך הדבר "יהי איש מהר אפרים ושמו מיכיהו" (שופטים יז, א), אולי בעל הדבר (מדרש שמואל א) על הרוב הנמצא דבר. מקום איוב סמוך לחרן, מטעם "וילך ארצה בני קדם" (בראשית כט, א):

רבי משה קמחי

(א) איש היה בארץ עוצ. אם המקום נקרא עוצ, הוא מקצת ארץ אדום, ואיוב היה אדומי. אך לפי דעתי עוצ היה בן בנו של שם, כי בן כתוב (בראשית י, כג) "ובני ארם עוצ וחול ונתר ומש", וכאשר נפרדו איש ללשונם, והיה "מושם ממשא באכה ספרה הר הקדם" (שם פסוק ל), אז קראו בני עוצ הארץ על שמו, בארץ מצרים וארץ פנען. ורב בני שם היו מורחיים, על בן נקראו "בני קדם" (להלן פסוק ג). ואולי בני אדום השמידו בני עוצ וישבו תחתם, כאשר עשו להר שעיר, על בן אמר הכתוב "שישי ושחתי בת אדום יושבת בארץ עוצ" (איכה ד, כא), והטעם שנתישבו בארץ לא להם, על בן "גם עליהם תעבר כוס" (שם), וזה היה אחר מות איוב כי הוא מבני קדם, על בן אמר (להלן פסוק ג) "גדול מכל בני קדם: איוב שמו". ולא זכר שם אביו ומשפחתו, כי היחס הגדול והקדום הגדולים הם מעשיו הנכונים ודי לו: איש ... תם וישר. תם בלבו שאמונתו שלמה ותמימה וישר בפה לשפט ביושר בין איש לרעהו: ירא אלהים. שנמנע ממצות לא תעשה שהשכל מורה עליהם, וירא האל שהיכולת בידו וגמול בדי אדם ישיב לו: וסר מרע. בני אדם, והטעם סר מאיש רע:

משפט צדק לר"ע ספורנו

(א) בארץ עוצ. אשר שם בני אדום כאמרו "בת אדום יושבת בארץ עוצ" (איכה ד, כא), והיתה בידם קבלת אבות ממציאות ה' יתברך והשקנתו: תם. שהיה סומך על קבלת אבות כאשר לא בא אצלו מופת על סותרת: וישר במדינות, והיה ירא אלהים מצד הקבלה, וסר מרע, מצד היותו ישר, וזכה לזכה לבנים לעושר ולכבוד:

וכן חבירו (להלן ב, יא), האחד נקרא בשם בכור עשו, והוא תימני מתיחס אל בכור אליפז, דכתיב (בראשית לו, יא) "בני אליפז

הדברים

רלב"ג

ביאור

ההנהגה המדינית בדרך שתשלם האמנה והאבה ביניהם, ולזה היו אוכלים יחד תמיד, כדי שיתקן ביניהם הקבוץ יותר:

חומת אנך

נחשו דברי האומר לא היה מדכתיב שמו ושם עירו, והכי אמרינן בעירובין דף ט"ז (עמוד א) דהוה נפר בעובדא דהתם שמו ושם עירו שלא נאמר משל הנה, עין שם: תם וישר. בהנהגה המדינית: ירא אלהים וסר מרע. בהנהגת עבודת ה':

העין

קשת ומגן להמלכיים

ביאור

המתנפחים, עד שאליהוא המתנפח האחרון גלה סוד הנדב והשיב דברים נכחים ואמתיים אשר כבר נצפנו בספור המעשה אשר בראש הספר. וכאשר קוטב הוכח ויסודו היה על יסורי איוב שבאו שלא במשפט ובלא שום סבה מחייבת אותם, שעל בן צעק מרה על ההשקפה

(א) איוב היה מבני בניו של נחור (עין בראשית כב, כ-כא) אחי אברהם (פירוש רב סעדיה גאון). והקדוש אלי שהיה מבני עשו, וענן "בארץ עוצ" (להלן א, א), כמו "שישי ושחתי בת אדום יושבת בארץ עוצ" (איכה ד, כא). ולא יתכן לומר שלא היה בעולם (עין בבא בתרא טו), בעבור שאמר יחזקאל (יד, יד; כ) "נח דניאל ואיוב", ואם אמר טוען אולי איוב אחר היה שהזכיר הנביא, ויאמר לו אם בן אמור בן דניאל ונח, והנה כתוב בפסוק אחר (ירמיה טו, א) "אם יעמד משה ושמואל לפני", ואף כי מצינו "שמואל בן עמיהוד" (במדבר לד, כ), והנה

רבי יוסף קמחי

(א) איש היה בארץ עוצ. נלמד מזה כי לאחר זמן אברהם אבינו היה, כי עוצ היה בכורו של נחור [אחי אברהם] (בראשית כב, כא). ולא היה אחר משה, כי משה כתב ספרו וספר איוב כאשר אמרו רבותינו (בבא בתרא יד, י). ויכול שהיה בנימין, לפי שאמר הכתוב (להלן כו, יב) "בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב", ו"רהב" הוא מצרים כמו שנאמר (תהלים פו, ד) "אנפיר רהב ובבל". ואמרו רבותינו (סוטה יא) כי היה אחד מיועצי פרעה, ועל אשר נשתק על פורעניות ישראל לקה. [נוסח ב: ומה שאמרו קדמונינו (בבא בתרא טו): איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה, פרשו קדמונינו ובנינו וחכמינו לא היה לדבר אחר אלא למשל לבני עולם: תם וישר. שהיה תוכו כבור, תם בלבו וישר במעשיו: וירא אלהים. והיר במצות עשה: וסר מרע. נזהר ממצות לא תעשה:

בפה לשפט ביושר בין איש לרעהו: ירא אלהים. שנמנע ממצות לא תעשה שהשכל מורה עליהם, וירא האל שהיכולת בידו וגמול בדי אדם ישיב לו: וסר מרע. בני אדם, והטעם סר מאיש רע:

רמב"ן

(א) בארץ עוצ. מצינו "מלכי... העוצ" (ירמיה כה, כ), ומפרש מזה "בת אדום יושבת בארץ עוצ" (איכה ד, כא), ואמר בו התרגום "ארע ארמניא". וגם מצינו עוצ מבני עשו, "עוצ וארץ" (בראשית לו, כח). וכן הקדוש אל הדעת כי זה האיש היה מנרע אברהם מבני אדום, הכיר את בוראו ועבדו במצות שכליות מן התום והיושר וסור מהרע לבני אדם, ובעבודת הלב שהיא שרש הכל, שהיה ירא אלהים: וכן חבירו (להלן ב, יא), האחד נקרא בשם בכור עשו, והוא תימני מתיחס אל בכור אליפז, דכתיב (בראשית לו, יא) "בני אליפז

(א"ד) אמר שכבר היה איש תם וישר וירא אלהים וסר מרע, עלה והצליח מאד בקניינים המדומים כמו קנין הדון והבנים, והיו בניו מתנהגים באופן שלם לפי

(א) איש היה בארץ עוצ וגוי. הרב אברהם אבן עזרא והרשב"ץ בספר אוהב משפט (הנדרס במקרא חדשה) דחו דברי האומרים איוב לא היה, והרשב"ץ כתב דנחלקו רבותנו בזה עין שם. וקצת קשה דפרק קמא דכתרא דף ט"ז (עמוד א)

(א) איש היה. באשר הספור הנכבד הזה הוא הוצעה ומפתח אל כל הופות הנכתב בספר, בהקדים שימצא בו תכלית המכוון בהוכחות בכללו, כי בו הודיע שורש הענין ואמתת הדברים אשר סבבו את יסורי איוב ונסיונותיו, אשר נעלם מעיני איוב ומעיני ריעיו

וְנִמְאָבֵל וּמִיּוֹחֵד לַעֲצָמוֹ, כִּי הִנָּחְתָּ עַל עֵת וְרָגַע הַדְּבַר, וּמִדִּי דָבָר בּוֹ
פָּעַם בְּלִשׁוֹן עֶבֶר וּפָעַם בְּלִשׁוֹן עֵתִיד. וְהֵאָזְפוּ הַשְּׁנֵי מֵה שְׁקוֹרָא רַשִּׁי
הַהִנָּהָה אִזְּ הַמִּדָּה הִיא תְּדִירִי בַּעֲתָהּ, זֹאת קוֹרָא גַם כֵּן לִשׁוֹן הַהֵן.
וְ מִלִּיצָתָּ וְהַזֶּה וְכוּ', רָצוֹנוֹ לומר תְּמִיד וְתְּדִיר הִזָּה תָּם וְיִשֵּׁר. וְמֵה
שְׁפִינּוֹ שְׁכֻנוֹת הַתָּבוֹב עַל הַהֵנוּ, אִם כֵּן אִיזִי הַבְּדֵל בְּמָקוֹם הַזֶּה אִם
בְּזֶה מִמֶּה שְׁקוֹדְמֵנוּ. "כָּכָה עָשָׂה אִיּוֹב", פִּירְשְׁנוּ. אוּלָם הַמְדַּקְדָּקִים
מֵשׁ עַל פֶּעַל עֶבֶר וּלְפָנֶיהָ גַם כֵּן פֶּעַל עֶבֶר, אִיזִי לֹא תִּהְיֶהכָּה, כִּי נֶאֱמַר
שׁוֹן עֶבֶר וְהַשְּׁנֵי עֵתִיד. וְהִנֵּה לְדַעְתָּם מַלּוֹת "וְהִיָּה, וְהִלָּכָה, וְשָׁלַח וְכוּ'",
וְהַשְּׁעַ (א. א) בְּאַרְנֵי הַטִּיב (נְסִינּוֹת אֲבֵרָחָם): **ב** "וְהִיָּה הָאִישׁ", אִף עַל פִּי
נֶאֱמַר, דְּהִנֵּי"ו בְּשָׂבָא מִהֲפָכָת מַעֲבָר לַעֲתִיד. וְלִשׁוֹן מִלִּיצָתָּ וְהַזֶּה, רָצוֹנוֹ
וְ עֶבֶר לַעֲתִיד (שִׁפְתָּ אִמְתָּ):

שפתי זקנים

פסוק ג) עתיד המהפוך לעבר היא במשפט. "והלכו, ועשו ושלחו וקראו" (לחל פסוק ד) הנאוי"ן מהפכות מעבר לעתיד, וכן בפסוק ה' "והשכים, ותעלה, וברכה ככה יעשה איוב" עתידים הם, ובפסוק ז' "מאין תבא". וטרם אפרשנו על הסדר אבאר תחלה דברי רש"י דייבור המתחיל "ככה יעשה איוב", ציון שם, והנה רש"י ז"ל קורא לשון הנה על שני אופנים. האופן האחד, הוא מה שהמדקדקים האחרונים קוראים בינוי הממוצע בין עבר לעתיד, והואיל שאין בו עבוד עצור, ואם כן הוא מורכב מעבר ועתיד, לכן השתמשו במקום הנה, הוא דבר התמידי וחדירי, רצונו לומר אף שזמנו כבר עבר אהנה, ומה שגמל על הסדר, "והנה" מבואר ממה שפירש. ומה שאמר וילמענה נבאר על הסדר, "והנה" ויהי ומשמעו לשעבר ולהבא, רצונו לומר שמים ויבשו ונהיה אף ומשמעו לשעבר ולהבא, רצונו לומר הנה כתוב בלשון עבר ונהיה או בלשון עתיד ונהיה. "ושלחו וקראו", האחרונים הוסיפו עוד כלל אחר, והוא, כי כל וא"ו שנאית אשר האחרונים תשמש גם כן לחיבור, ואיד תחבר בתלתי דומות בזמן, כי הנה החיפוף תשמש גם כן לחיבור, אבל הם עוברים ממש וישמשו לחבור לבד, ובריי אינם במקום הנה, אבל הם עוברים ממש וישמשו לחבור לבד, ובריי שהוא לשון עתיד, כמו "והנה אם שמע ותשמעו" (דברים יא, ג), ובהאי לומר, ובחנה אין חילוק

אִיּוֹב הָיְתָה, בְּתֵיב הַקָּא (להלן ב' י) "כִּדְבָר אַחַת הַנִּגְבְּלוֹת תִּדְבָּרֶי",
וּבְתֵיב הַתֵּם (בראשית לד, ז) "כִּי נִגְלָה עֲשֵׂה בְיִשְׂרָאֵל". רַבִּי לִוִּי
אָמַר: בִּימֵי (השופטים) [השִׁבְעִים] הָיָה, הִנֵּה הוּא דְּכֵתִיב (להלן
טו, יח) "חֲכָמִים יִגִּידוּ וְלֹא כִּחְרוּ מֵאֲבוֹתֵם", וּמָה נִטְלוּ עַל כֵּן,
"לֵהֶם לְבָדֶם נִתְּנָה הָאָרֶץ" (שם פסוק יט). רַבִּי יוֹסִי בֶן חֵלְפָתָא אָמַר:
בִּירִידְתָּן לְמַצְרַיִם נוֹלָה, וּבְעֲלִיַּיתָן מוֹת, אֵת מוֹצֵא עֶקֶר שְׁנֵי שָׁל
אִיּוֹב לֹא הָיוּ אֲלָא מֵאֲמִים וְעֶשֶׂר שָׁנִים, וְעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַצְרַיִם
רַדְיוֹ שָׁנָה. רַבִּי יוֹסִי בַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: בִּימֵי שְׁפוּט הַשּׁוֹפְטִים
הָיָה, שְׁנָאֲמַר (להלן כו, יב) "הֵן אַתֶּם כָּלְכֶם חוּיָתִם", חוּיָתִם מַעֲשֵׂי
וּמַעֲשֵׂה אֲנָשֵׁי דֹרֵי, חוּיָתִם מַעֲשֵׂי מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, חוּיָתִם
מַעֲשֵׂה אֲנָשֵׁי דֹרֵי, שֶׁהֵן מִבְּקָשִׁין לִיתֵן שָׂכָר לַזּוֹנוֹת מִן הַגִּרָּנוֹת,
הִנֵּה הוּא דְּכֵתִיב (הושע ט, א) "אֶהְיֶה אֲתָנָן עַל כָּל גִּרָּנוֹת דָּגָן". רַבִּי
(ישמעאל) [שמואל] בַּר נַחֲמָן אָמַר: בִּימֵי בִשְׁדִים הָיָה, שְׁנָאֲמַר
(להלן פסוק יז) "בִּשְׁדִים שָׁמוּ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים". רַבִּי נֶתָן אָמַר: בִּימֵי
מַלְכוּת שָׁבָא הָיָה, שְׁנָאֲמַר (להלן פסוק טו) "וַתִּפֹּל שָׁבָא וַתִּקְחֶסֶם",
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קֶרְחָה אָמַר: בִּימֵי אֲחַשְׁוֶרֶשׁ הָיָה, שְׁנָאֲמַר (אסתר
ב, ב) "יִבְכְּשׁוּ לַמֶּלֶךְ נְעוּרוֹת בְּתוּלוֹת טוֹבוֹת מֶרְאֵה", וּבְתֵיב (להלן
מב, טו) "וְלֹא נִמְצָא נָשִׁים יְפוֹת כְּבָנוֹת אִיּוֹב בְּכָל הָאָרֶץ". רַבִּי
שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: אִיּוֹב לֹא הָיָה וְלֹא (נִהְיָה) [נִבְרָא]. מַחֲלָפָא
שִׁיטְתִּיהּ דְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דְּאָמַר בִּימֵי אֲבִרְהָם הָיָה, וְהִנֵּה
הוּא אָמַר לֹא הָיָה וְלֹא נִבְרָא, לֹא הָיָה בְּיִיסוּרֵין שְׁנִבְתְּבוּ עָלָיו,
וְלָמָּה נִבְתְּבוּ עָלָיו, אֲלָא לְלַמֵּד שְׂאֵלוֹ בָּאוּ עָלָיו הָיָה יְכוֹל לַעֲמוֹד
בָּהֶם. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: (מעולה) [מעולי גולה] הָיָה, וּמִיִּשְׂרָאֵל
הָיָה, וּמִדְּרָשׁוֹ בְּטַבְרִיָּה, לְפִיכָף אָנוּ לְמַדְיָן מִמֶּנּוּ קָרִיעָה וּבִכְרוֹת
אֲבִלִים, הִנֵּה הוּא דְּכֵתִיב (להלן פסוק כ) "וַיִּקֶּם אִיּוֹב וַיִּקְרַע אֶת
מַעֲלוֹ", הָרִי קָרִיעָה, "וְהָיָה שֵׁם ה' מִבֶּרֶךְ" (להלן פסוק כא) הָרִי בִּרְכַת
הַשֵּׁם, וְהַצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין, וּמִכָּאֵן אָמְרוּ שְׁחִיב אָדָם לְקָרוֹעַ
מְעוֹמָד, שְׁנָאֲמַר (להלן פסוק כ) "וַיִּקֶּם אִיּוֹב וַיִּקְרַע אֶת מַעֲלוֹ". רַבִּי
חֲנִינָא אָמַר: גוֹי הָיָה, וְתָנִי רַבִּי חֵינָא: אָמַר הִקְבִּי: צִדִּיק אֶחָד עָמַד
לִי בְּאוֹמוֹת הָעוֹלָם וְאִיּוֹב שָׁמוּ, וְנִתְתִּי לוֹ שִׁכְרוֹ מוֹשֵׁלָם וְנִפְתַּרְתִּיו

וַיֵּמָּה שֶׁנֶּקְרָא תִּימָנִי, יָדַע כִּי אֶרֶץ אֲדוֹם בְּדִרוּמָה שֶׁל אֶרֶץ
כְּנָעַן, וּמִשְׁפְּחוֹת אֲדוֹם יָשְׁבוּ כָּל אַחַת לְמִשְׁפְּחוֹתֶיהֶם,
מִשְׁפַּחַה וּמִשְׁפַּחַה לְבָד, כִּי לְכָל מִשְׁפַּחַה מֵהֶם הָיָה חֵלֶק מִיּוֹחַד
בְּאֶרֶץ אֲדוֹם וְלֹא הָיוּ מְעוֹרְבִין בְּנִתְּלָתָם, וְזֶה בְּאוֹר מֵאִמֶּר
"לְמִשְׁפְּחוֹתֵם" בְּכָל מְקוֹם. וְתִימָן הוּא אֶחָד מִמִּשְׁפְּחוֹת אֲדוֹם
(בְּרֹאשִׁית לו, יא), וְהִזָּה יוֹשֵׁב בְּקֶצֶה אֶרֶץ אֲדוֹם, לָכֵן נֶקְרָא בְּדִרוֹם
"תִּימָן" עַל שֵׁם שֶׁהוּא הָיָה הַתְּחִלָּת פֶּתַח הַבְּדִרוֹם שֶׁל אֲדוֹם לְצֵד
אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (עֵינִי בִּיאֹר הַגֵּר"א יְהוֹשֻׁעַ טו, א; עֵינִי עוֹד אֲבֹן עוֹרָא בַּמְדָּבֵר

[גורי]" (במדבר כו, א), ולמען ה' הוא אומר (שם כו, לג) "ישם בנות צלפחד [גורי]". ישם ה'יה לְהָן בְּנוֹת וְשֵׁם ה'יה לְהָן בְּמַעֲשֶׂה טוֹב ... וְכֵן הוּא אֹמֵר "אִישׁ הִיָּה בְּאֶרֶץ עוֹץ אִיּוֹב שְׁמוֹ", שֵׁם הִיָּה לוֹ בְּנוֹת, וְשֵׁם הִיָּה לוֹ בְּמַעֲשֶׂה טוֹב, הָא כֹּל הַשְּׁמוֹת שֶׁבְּתוֹרָה וְשֶׁבְּנְבִיאִים וְשֶׁבְּקִטְבוֹתִים אִם לַעֲנֵן הַזִּכּוֹת שֵׁם לוֹ בְּנוֹת, וְאִם לַעֲנֵן רִשְׁעֵ שֵׁם לוֹ בְּרִשְׁעָ (ספרי ווטא כו, א): וְהִנֵּה הָאִישׁ הַהוּא תָּם וְיִשְׁרָ וִירָא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע. * אִיזוֹהוּ סִיָּג שֶׁעֲשֶׂה אִיּוֹב לְרִכְרִיז הָרִי הוּא אֹמֵר "אִישׁ תָּם וְיִשְׁרָ וִירָא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע", מִלְמַד שֶׁהִרְחִיק אִיּוֹב אֶת עַצְמוֹ מִדְּבַר הַמִּבְיָא לַעֲבֹרָה וּמִן הַבְּעוֹר וּמִן הַדּוֹמָה לַבְּעוֹר. אִם כֵּן מֶה תִּלְמּוֹד לוֹמֵר "אִישׁ תָּם וְיִשְׁרָ"? אֵלָּא מִלְמַד שֶׁיֵּצֵא אִיּוֹב מִהוּל (אבות דרבי נתן ב, ה):

רמב"ן

גם אליהוא קראו הכתוב "בזוי" (להלן לב, ב), מתייחס אל "בזוי" בן נחור (בראשית כב, כא), ומצאנו כתוב (ירמיה כה, כג) "את דרן ואת תימא ואת בזוי", וכולם מתייחסים אל משפחה אחת, כי "דרן" בן אברהם (בראשית כה, ג), ו"תימא" בן בנו (שם כה, טו), ו"בזוי" בן נחור אחיו. ויתייחס אליהוא עוד אל המשפחה הזאת, שאמר הכתוב (להלן לב, ב) "משפחת רם". ולא ידעתי למה כתב משפחתו, אף כי להזכיר משפחה שאינה גלויה בכתובים, רק שאמר כי היה משפחת אברהם שהיה נקרא רם כי בן שמו אברהם, וכן אמר התרגום והוא תרגום ירושלמי, "מן גניסת אברהם":

הזכיר הכתוב כי אלה האנשים, איוב וחבריו, הם מזרע האיש שהיה שרש האמונה, אוהים דרכו, כמו שכתוב (בראשית יח, יט) "כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחרי ושמרו דרך ה'", והזכיר כי גם אליהוא היה משפחתו נוטה אל אמונתו וידוע דרך האמת. ואשר הזכיר הכתוב (יחזקאל יד, יד) "נח דניאל ואיוב", הקדים דניאל לו למעלתו, כמנהגו:

ביאור הגר"א

ב. וכן צד המערב נקרא "ים" על שם ים הגדול שהולך במערב ארץ ישראל (עיין רמב"ן שמות כו, יח). וחבריו של איוב היו מאותן חכמי קדם שכתוב בשלמה "ויהיכם מכל האדם" (מלכים א, יא), ויתרבו חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם" (שם פסוק י):

והיה האיש ההוא תם וישר וירא אלהים וסר מרע. תם רצונו לומר שהיה תמים לפני האלהים בעבודתו, שכל מעשיו היו בתמימות אין בהם נפתל ועקש (ע"פ משלי ח, ח), שלא היה פונה לכבודו עצמו. וישר רצונו לומר עם הבריות, שהיה עושה ישרות בכל עניניו ועסקיו שהיה לו עם בני אדם. וכן ירא אלהים שהיה ירא לעשות דבר מה שהוא נגד רצונו ויתברך, והוא קיום מצות לא תעשה ושמירתם. וסר מרע לבריות, שהיה סר מעשות שום רע ומרמה אל זולתו. ונשתבח איוב במאמר תם במצות עשה ובמאמר ירא במצות לא תעשה, והם לשמים, וכן לבריות במעשים וישר, ואת אשר לא לעשות וסר מרע. ואברהם שכתובים אלו הם נגד שלשת אבות ודוד המלך עליו השלום, תם נגד אברהם שנתנסה בעשר נסיונות ולא הרהר אחר ה' ונמצא תם בכל דרכיו (עיין בראשית י, א; וזר, ג קפ; קלח; ובביאור הגר"א לספרא דצניעותא מ"ב). ישר נגד יעקב שהוא ישרון (עיין ישעיה מד, ב; תנא דבי אליהו רבה כא; ביאור הגר"א לתקוני וזר, קב). והוא אמצעי המישר בין הקצוות, ירא אלהים נגד יצחק שהוא פחד יצחק (עיין בראשית לא, מב), וסר מרע נגד דוד (עיין מועד קטן טז; ביאורי אגדות למהר"ל בבא בתרא טו):

הענין

השקפה על טובת עצמו, והוא העומד תמיד חזק בצור ולא יתמוטט בשום פעם כמו שבארתי בגדר השמות האלה בספר משלי (ב, ז). והצד השני יצויר שיבואו עליו עוני ויסורין על ידי עונש השגחתי הגם שטבעו תם וישר, אם אינו ירא אלהים לשמור מצותיו ותורותיו החקיים, ובלתי סר מרע אשר הזוהר ממנו על פי ה' הגם שאין להם טעם על פי חקי היושר השכלי והנימוסי, לכן הקדים שהיה ירא אלהים וסר מרע. [ב] יצויר שיתמוטט על פי דרך הטבע אם הוא ערירי בלא בנים ובני בית, שאין לו עוזר ותומך ונרים יבלעוהו והמצפים לירשו ישחיתוהו, על זה אמר:

תימן אומר, וכן ארצם נקראת בשמם, כמו שנאמר (ירמיה מט, כ) "שמעו עצי ה' אשר יעץ אל אדום ומחשבותיו אשר חשב אל ישיבי תימן", וכתוב בתורה (בראשית לו, לד) "מאריך התימני", ללמד על הארץ שהיא מתייחסת אל יושביה שהם זרע תימן. ובלבד גם כן מבני אברהם מתייחס אל "שוחר" (שם כה, ב). ואולי צופר מתייחס אל "צפו" בן עשו (שם לו, יא), כי בן נמצא בתורה "אחי" (שם מו, כא) נקרא במקום אחר "אחירם" (במדבר כו, לח), גם זה "צפו" שינו שמו בדברי הנמים (א, א, לו) "צפיי". והמנהג בלשון הקודש לשנות השמות בהיות הפנויים שונים בשעם, כי צהר בן שמעון (עיין בראשית מו, י) נקרא "נרח" (במדבר כו, יג), כי צהר מלשון צהרים והוא בענין זריחה, וכן צפו עם צפי לשון צפייה, בלשון צופר מן "באה הצפירה" (יחזקאל ו, ז), "יצפר מהר הגלעד" (שופטים ו, ג), בתרגום "בקר", "צפרא", והנה כולם ענין שנה, ושיהיה היחס הנה תימני ושוחר ונעמתי אל ארצות מגוריהם לא יתכן, כי מצאנו "ארץ התימני", רק לא מצאנו ארץ שוחר ונעמה, אולי ארצם נקראת על שמם בענין בתימן שפירשנו.

מעין גנים

(בראשית רבה נו, ד). רבא אמר: בימי מרגלים היה, כתיב הקא איש היה בארץ עוי, וכתוב התם (במדבר יג, כ) "היש בה עץ אם אין" (בבא בתרא טו). והכי סברי רבותינו ואמרו (שם): משה כתב חמשה חומשי תורה, וחזר וכתב פרשת בלק ובלעם, וכתב ספר איוב, ואלמלא דהנה ביוםיה היכי כתב ליה. יתיב ההוא מרגלן קמיה דרב שמואל בר נחמני ויתיב וקאמר: איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה, אמר ליה: עלך אמר קרא איש היה בארץ עוי איוב שמו, אלא מעתה "וילךש אין כל" (שמואל ב, יב, ג), אלא משל בעלמא, אלא שמו ושם עירו למה לי (בבא בתרא טו). ואף על גב דאפליגו רבנן פולחי פלוגתא, איוב מהנה הנה בעלמא אדעתא דכולהו, הךא הוא דכתיב (יחזקאל יד, יד) "נח דניאל ואיוב", מקיש איוב לנח ודניאל, מה נח ודניאל היו בעלמא, אף איוב הנה בעלמא. וזה הנכון:

והיה האיש ההוא תם וישר. מלמד שגדול מהול, כמה דאף אמר "התהלך לפני והיה תמים" (בראשית יו, א). ויש אומרים תם וישר, שלא נתפש על אותו הדור. ולרבותינו איש... תם וישר, אמר רבי חלפתא: שהיה ותרן, אמר ליה רבי ועירא: ומאן דלית הוא ותרן לית הוא בשר, אלא שהיה מותר על קללתו (ירושלמי סוטה ה, ו):

וירא אלהים. אמר רבי יוחנן: גדול שנאמר באיוב ממה שנאמר באברהם, באברהם כתיב (בראשית כב, יב) "כי ירא אלהים אתה", ואלו באיוב כתיב (להלן פסוק ח) "איש תם וישר ירא

ביאור

העליונה ודרכיה, הקדים בתחלת הספור להודיע מהות האיש המיוסר ותכונותיו, להודיע שלא נמצא שום סבה מן הסבות לתלות בה את יסוריו לאמר שבאו על דרך הרגיל. כי יצויר שיבואו עוני ויסורים על איש [א] מצד טבע גופו ותכונותיו, וזה בשתי פנים: אם בדרך הטבע, אם הוא זולל וסובא מחליש גופו ומאבד ממונו על ידי מדותיו הרעים, על זה הקדים שהיה תם וישר, היושר כולל שהיה ישר בין בשכלו בין במדותיו כפי טבעו, והנה גם הישר יתמוטט לפעמים מישרו על ידי סבות חיצוניות, כמו עת יראה נזק על ידי ישרו או מניעת הריח וכו'. ומה אכל גדר התם הוא שעושה מעשיו בתמימות בלא שום

תרגום

ב ואת־ילידו ליה שבעא
בנין ותלת בנן: ג ויהוה
גיתוהי שבעא אלפין
דען מן אלפא לכל
ברא ותלתא אלפין
דגמליא מן אלפא לכל
ברתא וחמש מאה
פדנין דתורין לגרמיה
וחמש מאה אתנן לגרם

אֶת־תִּיבָה וּפּוֹלְחָנָא סְגִיעָה לַחֲדָא וְהָוָה גִּבְרָא הָהוּא רַב בְּנִבְכָּסִין מִכָּל בְּנֵי מְדִנְחָא:

רש"י

מִכָּל בְּנֵי קָדֶם.^א בְּנֵי חֶרֶץ הַמִּזְרָה, שְׂאֲרָם בְּמִזְרָחוֹ
 עַל עוֹלָם הוּא, שְׂאֲמָר (במדבר כב, ז) "מִן הָרֶם יֵצְאוּ
 בָּלֶק... מִהַרְרֵי קָדֶם": דָּבָר אַחֵר, "עוֹז" (בראשית כב,
 כא) זֶה חֵיזוּת^י, "צוּז" (שם) זֶה חֵלְיָהוּא בֶן צֶרְכָּאֵל הַצּוּז
 (עיי' ילקוט שמעוני בלק תשסו, בשם ילמדנו), הוּא שְׂאֲמָר חֵיזוּ
 "וּצוּז מִשְׁפָּחוֹת יִחְפְּנוּ"^ה (והלן לא, לד), זֶה הוּא מִמִּשְׁפַּחְתִּי
 שְׂמִחָתָה דְּצָרִי, וְהֵיכֵן דְּאִמְרֵי חֵיכָשִׁי (סנהדרין לטא): מִיָּה

כָּל הַמִּקְרָא אֶרֶץ עוֹץ מִבְּנוֹ נִחוּר עַל שֵׁם בְּנוֹ הַבְּכוֹר, רַק מְצִינוּ פֶּסֶם
שְׁמֵהּ בֵּת אֲדָם יוֹשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ עוֹץ", וּמִשּׁוּם זֶה הַפְּסוּק פֶּסֶק הַחֲכָם
וּמִיָּכִיחַ "בְּאֶרֶץ עוֹץ" כְּמוֹ "שִׁישִׁי וְשִׁמְחִי וכו'", עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְלִפִּי זֶה
אֵינִיתָ בִּילְקוּט, אֲמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִוי וכו', אֵיזֹב בִּימֵי אֲבָרְהָם הָיָה
לִזֶּה קֶשֶׁת לֵיהֶם, שָׂאֵם כִּן הָיָה שְׁמוֹ עוֹץ אֵיזֹב, בְּשֵׁנֵי שְׁמוֹת, וְהָא כָּל
לָל ג' (בְּרֵאשׁ הַסֵּפֶר) וְאֵם כִּן הָיָה לוֹ לְקוּד הַמִּסְפָּר בֵּין עוֹץ לְאֵיזֹב, וְלֹא
רַחֲמֵי: ה' עוֹץ זֶה אֵיזֹב, וְהַפִּירֹשׁ כָּאן, עוֹץ אֵיזֹב שְׁמוֹ, שֶׁהִיא נִקְרָא

דעם

(ג) ויהי מקנהו. על שם שבאחריתו נוסף כל אשר לו למשנה (להלן מב. י), הוקצב חשבון זה עושרו ובקרו וכל מקנהו בראשיתו: ויחמש מאות צמר בקר. הם אלף פרים, ועל שם שהיו נהוגים וזוגים קשורים ומחוזרים בחרישתם צמודים במלאכתם אחז המקרא לשון צמר בקר: ועבדה. קרקע לעבוד ולחרוש ולזרוע, כמו "ועבדה רבה וקנאו אתו פלשתים" (בראשית כו, יד). והוא לשון "כי תעבד את האדמה וגו'" (שם ה, יב): גדול. עשיר: מכל בני קדם. מכל בני מזרח העולם, כי ארץ עוז שהיא ארץ ארם במזרח, שנאמר (ישעיה ט, יא) "ארם מקדם ופלשתים מאחור וגו'".

עוץ שהיא ארץ אדם במוכחו של עולם, שנאמר (ישעיה ט, יא) "אדם מקדם":

מירוש הרי"ד

(ג) וַעֲבַדָה רַבָּה מְאֹד. יש לומר, עֲבֹדַת קִרְקָעוֹת שְׂדוֹת וּכְרָמִים וְחֵיתִים:

מצודת ציון

(ג) צמד. וג. וכן "וישח צמד בקר" (שמואל-א יא ז), על כי ברכם ללכת מצומדים ומחוברים יחד;

מִשְׁנֵה וְהָיָה הַשִּׁיבִי, אֲבָל גַּמְלִים וְאֶתְנוֹת עֹמְדִים לְרִכְיָה וְלִהְסֵעִין מִשְׁאֹת, וְהָאֲחֵר רָאִי לָהּ: **וְעֵבֶדָה רַבָּה**, תּוֹצְאוֹת הָאֲדָמָה נִקְרָא עֵבֶדָה עַל כִּי תוֹצֵיא צִמְחָה עַל יְדֵי עֲבֹדָה שְׁעוֹבְדִין בְּחִירֶשָׁה וְקִצְרִיהָ, וְכֵן נֶאֱמַר בְּצִיחָק "וְעֵבֶדָה רַבָּה" (בראשית כו, יד): **גְּדוֹל**, בְּעוֹשֶׁר וּבִנְכָסִים: **מִכָּל בְּנֵי קָדָם**, רְצוֹנוֹ לומר מִכָּל אֲנָשִׁי אֶרֶצוֹ, כִּי אָרָם הָיָה בְּפֶאת הַמִּזְרָח, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "אָרָם מִקְדָּם" (ישעיה ט, יא):

שפתי זקנים

ג' "איש היה בארץ עוצ", ופירש רש"י ז"ל, בארץ ארם וכו', "והיה וכו'" ו"לשון מליצתו והוזה האיש ההוא וכו'". ורצונו לומר תמיד ותדיר היה גם ונשר. ומתיבתא מכל בני קדם הוא דיבור בפני עצמו, יוה"ע, וספר נסיונות אברהם. ולפי עניות דעתי נראה, שמה שהקריחו להביא הכא הפסוק "קדול מכל בני קדם", פגוזה להביא לעד ולראייה שארץ עוצ היא ארם, שארם במזרחו של עולם היא בפירוש הראשון, וקל להבין (עטרת צבי): "קדול מכל בני קדם" וכו', הוא שייך לקמן על פסוק ג' (שפת אמת): ד' דבר אחר עוצ זה איוב וכו', דבר אחר בארץ עוצ שנוטלין ממנו עצות רעות להקב"ה, עד כאן לשונו. דקושה ליה לפירוש הראשון, שאף שעוצ היה בכור נחור,

אף על פי כן עיר נחור אִפְשֶׁר לוֹמַר שֶׁהִיא אֶרֶם דִּיקָא, כִּי לֹא מְצִינָא אַחַת אֶרֶץ עוֹץ שֶׁהִיא בְּאֶדוֹם, הוּא עֶשֶׂה, שְׁנַאמֶר (איכה ד, כא) "שִׁישִׁי אֶבֶן עֲזָרָא ז"ל וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְחֻקְרוֹב אֵלֵי שְׁהִיא אֵיבֹב מִבְּנֵי עֶשֶׂה, וְהַעֲנִן הוֹבִיחַ רִשִׁי" ז"ל לְהִבֵּיא עוֹד דְּבָר אַחֵר עוֹץ זֶה אֵיבֹב וְכו', וְרֻצוֹנוֹ לוֹמַר שְׁנַאמֶר (בראשית כב כא) "אֵת עוֹץ בְּכָרוֹ וְכו' ", עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. אֲבָל גַּם מוֹנֵחַ הוּא מִרְשִׁי" ז"ל עֲצָמוֹ שְׁמֹדֶרֶךְ הַמִּקְרָא שֶׁהִטְעַם מִסְלָקוֹ (וְעִינִי) בִּי אֶרֶץ לַעֲוִי. וְלִזֶּה הוֹבִיחַ לְהִבֵּיא עוֹד דְּבָר אַחֵר וְכו', וְסָל לְהִבֵּינָא

מהר"י קרא

(ג) ויהי מקנהו וגו'. על שם שבאחריתו יוסיף לו את כל אשר לו למשנה (עיי' להלן מב, י), הוקצב חשבון עושרו ומקנהו בראשיתו: חמש מאות צמד בקר. הם אלף פרים, ועל שם שהיו נהוגים וזוגין קשורין בחרישתם, צמודין במלאכתו, אחז המקרא לשון צמד:

נַעֲבֹדָה רַבָּה. שִׁיר וִילִיָּא גִרְנֵד"א בְּלַע"ז, הֵם עֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת לְרַעוּת אֶת הַבְּהֵמוֹת, וְכֵן בְּכָל מְקוֹם שֶׁמּוֹכִיר מִקְנֶה צֶאֱן וּמִקְנֶה בְּקָר מוֹכִיר בְּצִידֵן עֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת הַרְעִים אוֹתָם, דְּכַתִּיב (בְּרַשִׁית ל. מג) "וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי לוֹ צֶאֱן רַבּוֹת וְעֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת", וְכֵן "וַיְהִי לוֹ מִקְנֶה צֶאֱן וּמִקְנֶה בְּקָר וְעֲבֹדָה רַבָּה" (דִּינִיחָק ש"ס ט. יד): **מִכָּל בְּנֵי קָדָם.** מִכָּל בְּנֵי מוֹרָח, כִּי אֲרֻץ

עוץ שהיא ארץ ארם במזרחו של עו

מצודת דוד

(ב) שבעה בנים. אף זה יחשב לכרכת, שהיו בניו הזכרים כפולים מהנזבות ועוד יותר: (ג) צמד בקר. חשב הבקר וזוגות, לפי שהדרך לחרוש בבקרים, ואי אפשר לחרוש בפחות

מִשְׁנִים וּבְחֹדֶר חֲשִׁיבִי, אֲכַל גְּמִלִים וְאַחֲזֹנֹת עֹמְדִים לְרִכִּיבָה וְלִ
נִקְרָא עֲבָדָה עַל כִּי תוֹצִיא צֻמָּחָה עַל יְדֵי עֲבוּדָה שְׁעוֹבְדִין בְּחֹרֵי
בְּעוֹשֶׁר וּבִנְכֻסִּים: מִכָּל בְּנֵי קֹדֶם. רְצוֹנוֹ לֹאמַר מִכָּל אָנוּשִׁי אֶרֶצוֹ, וְ